

Československá psychologie 2010 / ročník LIV / číslo 2

PROČ SE POLITICKY (NE)ANGAŽOVAT: OBSAH A STRUKTURA PŘESVĚDČENÍ U ADOLESCENTŮ¹

JAN ŠEREK, PETR MACEK

Katedra psychologie a Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, FSS MU, Brno

ABSTRACT

Why (not) to become politically engaged: Content and structure of beliefs in adolescents

J. Šerek, P. Macek

The goal of the study is to offer an insight into the problems of research in political beliefs in late adolescents and to lay the ground for the construction of a method for its assessment. The authors ask a question what beliefs concerning the meaningfulness of political engagement the young people form. On the basis of depth interviews (N=9) they assess the enumeration of possible beliefs and then by the means of questionnaire survey (N=358) and statistical elaboration discover their importance and structure. The results suggest the importance of beliefs concerning the negative consequences of the operation in politics, the possible personal profits, the own competen-

ce, the influence of politics on the society, the citizens' duty to become engaged, eventually the importance of refusing to be the object of decisions of others. In the conclusion, the authors discuss the issue how to construct the inventory making possible to measure the mentioned beliefs in the future.

key words:

political engagement,
political beliefs,
late adolescence,
political trust,
political efficacy

klíčová slova:

politická angažovanost,
politická přesvědčení,
pozdní adolescence,
politická důvěra,
přesvědčení o politickém vlivu

Cílem této stati je prezentovat poznatky ohledně obsahu a struktury přesvědčení, která si mladí lidé utvářejí ve vztahu k politické angažovanosti v rámci tradičních politických organizací. Jelikož považujeme za důležité nejen předložení jejich popisu, ale i otevření cesty pro jejich další zkoumání, diskutujeme v závěru možnosti konstrukce metody, která by nám umožnila jejich standardizované měření.

Rada současných studií poukazuje na nízký zájem mladých lidí o tradiční formy politické aktivity, mezi něž patří volení a činnost v rámci politických sdružení (Putnam, 2000; Norris, 2003; Zukin et al., 2006). Dosud nelze s určitostí rozhodnout, zda jsme svědky nástupu trvale politicky neangažované generace, či zda je její zdánlivá pasivita dána spíše důsledkem přechodu k netradičním formám politické participace. Přestože nemůžeme vyloučit, že jsou současní mladí lidé neaktivní pouze dočasně a s rostoucím věkem jejich zájem o politiku poroste (Norris, 2003; Zukin et al., 2006), zdá se být jejich momentální neangažovanost významným společenským fenoménem, který zasluhuje hlubší pochopení a který má v tomto smyslu i svoji sociálně a vývojově psychologickou dimenzi.

Došlo: 3. 6. 2009; J. Š., P. M., Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny. Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: serek@fss.muni.cz

¹ Tato stať a výzkum, ze kterého vychází, byly podpořeny výzkumným záměrem MSM 0021622406 „Psychologické a sociální charakteristiky dětí, mládeže a rodiny: vývoj osobnosti v době proměn moderní společnosti“.

Podobně jako v dalších tematických oblastech sociálního poznávání (např. Higgins, 2000; Bandura, 2001) lze i v oblasti politiky předpokládat, že lidé si uspořádávají relevantní informace do paměťových struktur, které určují jejich interpretaci politických událostí a politické chování. Lidé jinými slovy disponují souborem nejrůznějších přesvědčení a osobních teorií, jak to ve světě politiky chodí a jak spolu tamní věci souvisejí (Conover, Feldman, 1984; Lodge et al., 1991; McGraw, 2000). Tato přesvědčení různého stupně obecnosti a strukturovanosti, vztahovaná k rozličným oblastem politického života, v konečném důsledku určují nebo významně ovlivňují jejich politickou aktivitu. Například z pohledu teorie záměrného jednání (Ajzen, Fishbein, 1980; Ajzen, 1991) představují přesvědčení (*beliefs*), chápáné v tomto smyslu jako totéž co politické postoje (*attitudes*), jeden z konstitučních prvků záměru jednat a spolu se subjektivními normami (jak si myslím, že uvažují druzí lidé) a vnímanou mírou vlivu na společenské dění predikují politické chování.

Mezi psychologické konstrukty, které lze v tomto kontextu chápat jako politická přesvědčení, zařazuje politická psychologie tradičně politickou důvěru. Jde o obecné „přesvědčení, že lidé ve veřejných funkcích budou dbát pravidel hry a sloužit obecnému zájmu“ (Citrin, Muste, 1999, s. 465). Uvedené vymezení má napomoci odlišit generalizovanou důvěru v politiky jako takové od důvěry v konkrétní osobnosti či strany. Politickou důvěru je možné chápat rovněž jako období sociální důvěry vztáženou na politický svět (srov. např. Harré, 1999; Hardin, 1999). Přes relativní ustálenost konstruktu politické důvěry v psychologické i politologické tradici zůstává otázkou, jakou roli ve skutečnosti hraje důvěra ve vztahu k politické aktivitě (viz např. rozporná zjištění u Torney-Purta et al., 2004; Norris, 2003). Zejména není zřejmé, do jaké míry výpovědi občanů o nedůvěryhodnosti politiky odrážejí jejich skutečná pevná přesvědčení a nakolik jsou pouze pomíjivou reakcí na momentální politickou situaci či rituálem bez hlubšího významu (Citrin, Muste, 1999). Podle některých pojetí může vést politická důvěra za určitých podmínek k aktivitě i pasivitě, protože záleží na její souhře s dalšími přesvědčeními (Gamson, 1968).

Druhým konstruktem, který má již k politické angažovanosti prokazatelnější vztah, je přesvědčení, že lidé mohou ovlivnit fungování politického systému (*political efficacy*, viz Bandura, 1997; Caprara et al., 2009). Většina autorů, kteří vnímaný politický vliv studují empiricky, poukazuje na smysluplnost rozlišování mezi jeho tzv. vnitřní a vnější dimenzí. Vnitřní (*internal political efficacy*) se týká přesvědčení o vlastní schopnosti dosáhnout požadovaných výsledků vynaložením určitého úsilí a využitím svých kapacit a zdrojů. Vnější (*external political efficacy*) vyjadřuje přesvědčení o vnímavosti sociálního a politického systému k individuálním či kolektivním akcím občanů (Hayes, Bean, 1993; Bandura, 1997). Podle některých autorů souvisí přesvědčení o vlastním (vnitřním) vlivu na politiku s generalizovaným pocitem vlastní účinnosti (*generalized self-efficacy*), tj. s pocitem celkového vlivu na vlastní život (Torney-Purta et al., 2004), avšak existují i zjištění hovořící spíše pro vzájemnou nezávislost těchto konstruktů (Bynner et al., 2003). Bandura (1997) doporučuje chápat vědomí vlivu jako vícesložkový konstrukt a předpokládat specifická přesvědčení pro jednotlivé úrovně a formy politiky. Výzkumy poměrně přesvědčivě prokazují, že přesvědčení o vlivu na politiku přímo souvisí se skutečnou politickou aktivitou (Abramowitz, 1972; Gotnick, 1974; Verba et al., 1995; Bandura 1997; Cohen et al., 2001; Torney-Purta et al., 2004; Zukin et al., 2006).

Při úvahách o možnostech výzkumu politického přesvědčení nelze opomenout

ani relativně přímou cestu, tj. dotazování se na důvody, které lidi vedou k politické angažovanosti (či je od ní odrazují), přičemž předmětem analýzy může být obsah, frekvence či důležitost uváděných důvodů (viz např. Verba et al., 1995; Ogris, Westphal, 2005; Zukin et al., 2006). Otevřené dotazování má obecně své výhody i nevýhody. Na jednu stranu respektuje předpoklad, že občané nemusejí disponovat žádnými jasně ustálenými politickými přesvědčeními a že si s politickou angažovaností mohou spojovat velmi rozmanité obsahy. Na druhou stranu však může být volná výpověď více ovlivněna momentálním psychickým stavem a aktuálním politickým děním (např. nějakou mediální senzací). Volné výpovědi mohou tedy lépe detekovat rozmanitost politických přesvědčení, ne však jejich stabilitu nebo akceschopnost.

Ve výzkumu politických přesvědčení se zaměřujeme na období pozdní adolescence, resp. na období přechodu mezi adolescencí a dospělostí (Arnett, 2004). V tomto období je mladý člověk obzvláště citlivý na okolní vlivy formující jeho politické myšlení a stabilizuje se jeho základní přístup ke světu politiky (viz tzv. „hypotéza vnímavých let“; např. Krosnick, Alwin, 1989; Sears, Levy, 2003; Sears, Funk, 1999). Na dlouhodobé přetrvávání základních politických přesvědčení z období pozdní adolescence poukazují rovněž některé longitudinální výzkumy studentských aktivistů (Jennings, 2002; Nassi, 1981). Politické postoje a názory se propojují s obecnějším postojem k světu, k druhým lidem a k sobě samému v podobě konceptu vlastní identity (Erikson, 1968; Bosma, 1985; Kroger, 2006). Dalším důležitým faktorem, přispívajícím k významu pozdní adolescence při formování základních politických přesvědčení, mohou být širší sociální vlivy, především vývojové úkoly související s přijetím určité ideologie a občanské odpovědnosti (Nurmi, 2004) a institucionální pobídka v podobě první příležitosti promluvit konvenčními prostředky do politického procesu (Riepl, 1999; Sears, Levy, 2003).

V českém a slovenském prostředí existuje několik výzkumů toho, jak mladí lidé přemýšlejí o věcech souvisejících s politickým a občanským prostorem. Jedná se například o studie zjišťující konstruování pojmu národa (Bačová, 1999), občanský étos (Klicperová-Baker, 2003; Klicperová-Baker et al., 2007) či sociální reprezentace demokracie (Tyrlík, Plichtová, Macek, 1998). Žádný z výzkumů se však, pokud je nám známo, nezaměřil na otázku, jak mladí lidé přemýšlejí o politické angažovanosti.

CÍLE VÝZKUMU

Vzhledem k absenci relevantních výzkumů v českém kulturním prostředí jsme původně pojali náš výzkum jako exploraci politických přesvědčení u pozdních adolescentů. Primárním cílem bylo identifikovat, jaká přesvědčení si utvářejí o politické angažovanosti a jakou mají tato přesvědčení strukturu. Současně jsme se pokusili položit základy výzkumnému nástroji, který by do budoucna pomohl diagnostikovat některé základní motivy (pohnutky, důvody), proč se politicky angažovat či neangažovat.

VÝZKUMNÝ SOUBOR

První fáze našeho výzkumu se zúčastnilo 9 respondentů (4 muži, 5 žen) ve věku 17-21 let. Soubor byl budován postupně oslovováním vytipovaných osob a politických organizací s ohledem na bohatost získaných dat. Podařilo se nám, aby bylo pokryto celé spektrum mladých lidí od politicky neaktivních po silně anga-

žované. Přibírání respondentů jsme zastavili v okamžiku, kdy nám již respondenti nepřinášeli nové informace.

Druhé fáze se zúčastnilo 358 studentů (65,9 % žen) předposledních ročníků jihomoravských středních škol. 37,2 % souboru tvořili studenti čtyřletých gymnázií, 28,8 % studenti víceletých gymnázií, 15,4 % studenti ekonomických SŠ, 12,3 % studenti pedagogických SŠ a 6,4 % studenti technických SŠ. 58,4 % studentů pocházelo ze škol ve větších okresních městech mimo Brna, zbytek z menších měst či obcí. Věkový průměr činil 17,7 let ($Mo = Me = 18$; $SD = 0,55$).

METODA

Provedený výzkum lze chápat jako dvoufázový. V první fázi jsme se prostřednictvím rozhovorů pokusili získat spektrum přesvědčení o tom, proč má či nemá smysl, aby se mladý člověk politicky angažoval. Ve druhé fázi jsme ze získaných přesvědčení vytvořili inventář výroků, které jsme předložili k posouzení dalším respondentům. První fáze byla uskutečněna v lednu a druhá v březnu roku 2008.

Data v první fázi jsme získávali polostrukturovaným osobním rozhovorem. S ohledem na cíl výzkumu jsme dopředu stanovili několik rámcových otázek, které tvořily jeho základní osu. Pokoušeli jsme se vyhnout přímým otázkám (např.: „Proč se politicky ne/angažuješ?“), neboť jsme předpokládali, že respondenti nemusejí mít své důvody explicitně ujasněné a jejich odpověď by mohla odrážet momentální nápad, nikoli skutečné přesvědčení. Jedna z kladených otázek zněla např.: „Co by se muselo stát, aby ses začal/a angažovat v politice?“ Do rozhovoru jsme zařadili rovněž otázky vyjasňující, co pro respondenty znamenají výrazy „politická“ a „občanská angažovanost“ a jakou mezi nimi vidí hranici. Chtěli jsme mít jistotu, že až tyto výrazy použijeme v dotazníkovém šetření, budeme vědět, jak jim rozumí. Data jsme průběžně analyzovali a hledali inspiraci čeho si všimát a na co se soustředit v dalších rozhovorech. Analýza spočívala zejména v pročítání rozhovorů a vyhledávání a slučování výroků s podobným obsahem.

Na základě první fáze jsme formulovali 14 výroků pro a 12 výroků proti politické angažovanosti (viz tab. 1 a 2) a sestavili z nich inventář. Položky měly vždy formu: „Má/nemá smysl se politicky angažovat, protože ...“ se zadáním vyjádřit míru souhlasu na čtyřstupňové škále. Jednotná úvodní formulace položek inventáře umožnila vhodně pokrýt jak obecnější výroky o politice (např. „Má smysl se angažovat, protože tak lze pomoci jiným lidem.“), tak i výroky vztažené spíše k respondentovu vnímání osobních důvodů a charakteristik (např. „Nemá smysl se angažovat, protože jsem na to příliš mladý/á.“).

Z rozhovorů bylo patrné, že respondenti nemají jednotnou představu, co znamenají pojmy „politika“ a „politická angažovanost“. Kdybychom je v dotazníku použili bez dalšího upřesnění, mohli by pod nimi rozumět značně rozdílné věci. Rozhovory rovněž naznačovaly, že si mladí lidé umějí představit svou účast spíše v komunální než celostátní politice (srov. např. Riepl, 1999), a proto jsme zadání formulovali následujícím způsobem: „Politická angažovanost znamená, že člověk působí v nějaké politické organizaci, vyjadřuje se k věcem okolo a snaží se je nějakým způsobem ovlivnit, například kandidováním do zastupitelstva. Zpravidla se člověk začíná angažovat v místě, kde žije (v jeho obci, městě, městské části atd.), proto budeme hovořit především o této úrovni. Před Tebou se nachází několik důvodů, které mladí lidé uvádějí pro a proti politické angažovanosti. Zkus se nad nimi zamyslet a uvést, nakolik vyjadřují i Tvé názory, nakolik s nimi souhlasíš.“

Abychom dokázali výsledky naší explorace lépe interpretovat, připojili jsme k inventáři důvodů politické angažovanosti několik škál, zjišťujících některé psychologické konstrukty, které jsou v této oblasti častým předmětem výzkumu.

Prvním z nich byla politická důvěra. V politologických studiích bývá obvykle zjišťována otázkou, zda člověk důvěřuje nějakému politikovi či instituci (viz např. Torney-Purta et al., 2004), což se nám zdálo být nevhodné, protože je tak měřena spíše důvěryhodnost politika samotného, nikoli trvalý vztah člověka k politice jako celku. Pro zjištění generalizované politické důvěry byly vytvořeny některé škály (viz Citrin, Muste, 1999), avšak řada z nich neodpovídá českým realitám nebo obsahuje velmi abstraktní formulace (např. „politický systém“). Rozhodli jsme se proto použít vlastní škálu, sestavenou syntézou vhodných (tj. pro české prostředí a danou věkovou skupinu srozumitelných) položek ze zahraničních škál (Agger et al., 1961; Citrin, Muste, 1999), které jsme doplnili o některé vlastní položky. Všechny měly formu obecných výroků o důvěryhodnosti a morálnosti politiků se zadáním vyjádřit míru souhlasu. Na základě pilotáže (N = 67, 17-18letí studenti gymnázia) bylo vybráno osm nejsrozumitelnějších a nejkvalitnějších položek, které tvořily finální verzi škály politické důvěry (Cronbachovo $\alpha = 0,77$), kterou jsme použili v našem výzkumu.

Pro zjišťování vnímaného politického vlivu bývá v zahraničí často používána Campellova škála, která má však neuspokojivou reliabilitu a nejednoznačný význam některých položek (McPherson et al., 1977; Bandura, 1997; Reef, Knoke, 1999). Novější škála Verby a jeho spolupracovníků (Verba et al., 1995), doporučená Reefem a Knokem (1999), nespĺňuje Bandurův požadavek chápat přesvědčení o vlivu na politiku vícesložkově. Jiná současná škála (Niemi et al., 1991) je přes své kvalitní psychometrické vlastnosti (viz Morrell, 2003) příliš zaměřena na pocit informovanosti a porozumění politickým tématům, což zcela přesně neodpovídá tomu, co je třeba chápat pod pojmem vlivu (*efficacy* – viz Bandura, 1997). Mnohé škály v sobě navíc obsahují položky vztažené k volbám, což se nám vzhledem k věku respondentů pod 18 let zdálo být nevhodné. Podobně jako v předchozím případě jsme proto na základě výše zmíněných škál navrhli sadu vhodných položek, kterou jsme doplnili o některé vlastní položky a pilotovali na tomtéž vzorku. Jednalo se o položky použitelné i pro lidi bez volebního práva, které měly opět formu výroků, tentokrát o možnosti občanů promluvit do komunální politiky. Na základě pilotáže na stejném souboru jako u škály politické důvěry jsme zjistili, že naše položky zachycují pouze jednu dimenzi, tzv. externí aspekt politické účinnosti. Vybrali jsme devět nejvhodnějších, které jsme použili v našem dotazníku. Devítipoložková škála dosáhla dobré konzistence (Cronbachovo $\alpha = 0,83$).

Na závěr jsme přidali několik položek, zjišťujících míru zájmu o politiku (sledování v médiích, diskutování, přemýšlení a sebezposouzení vlastních znalostí) a blízkost respondenta nějakému politickému proudu. Jak se ukázalo ve výzkumu, ukazatelé zájmu navzájem silně korelují, a proto jsme s nimi pracovali jako s jednodimenzionální škálou s dobrou vnitřní konzistencí ($\alpha = 0,82$).

VÝSLEDKY

Nejprve prezentujeme základní popisné statistiky. V tab. 1 jsou zahrnuty výroky podporující politickou aktivitu, v tab. 2 výroky proti politické angažovanosti. Pro přehlednost jsou seřazeny podle hodnoty průměrů.

Výsledky ukazují, že v nejvyšší míře jsou oblíbené takové důvody, které vyjadřují snahu o prosazení vlastního vlivu či vedou k zisku jiného typu (materiální-

Tab. 1 Důvody pro politickou angažovanost (odpovědi kódovány čísly 1-4, kde 4 znamená rozhodný souhlas)

Má smysl se politicky angažovat, protože ...	N	M	SD	% rozh. souhl.	% spíše souhl.	% spíše nesouhl.	% rozh. nesouhl.
M6 tak člověk může vyjádřit svůj názor	354	3,02	0,84	30,2	47,5	16,4	5,9
M11 tak lze vydělat peníze a získat postavení	357	3,00	0,90	33,9	39,5	19,6	7,0
M2 tak lze ovlivnit, co se bude dít okolo	357	2,96	0,81	25,5	50,7	18,5	5,3
M1 tak lze pomoci jiným lidem	358	2,84	0,77	17,9	53,9	22,9	5,3
M13 se člověk prostě nemůže spokojit s tím, jak to dnes v politice chodí	356	2,84	0,88	24,2	44,1	23,6	8,1
M3 je dobré nenechat sebou jen pasivně vláčet	354	2,81	0,92	26,0	37,3	28,5	8,2
M12 tím člověk posílí politický proud, se kterým sympatizuje	357	2,72	0,78	13,7	51,5	28,0	6,7
M4 se tak člověk dozví a pozná řadu věcí	357	2,72	0,82	16,2	47,1	29,1	7,6
M9 když se lidé neangažují, je to šance pro nejruznější extremisty	355	2,57	0,85	14,4	38,3	37,7	9,6
M5 tím člověk najde skupinu lidí, se kterými může sdílet stejné názory	358	2,53	0,84	10,3	44,4	33,0	12,3
M8 je to jediný prostředek, jak ve společnosti něco skutečně změnit	358	2,40	0,89	12,3	30,7	41,9	15,1
M14 tím člověk najde skupinu lidí, o které se může opřít	356	2,03	0,74	2,0	22,5	52,0	23,6
M7 je to morální povinnost každého občana	355	1,87	0,85	5,4	14,4	42,5	37,7
M10 je to zajímavé a zábavné	357	1,79	0,82	4,2	12,6	41,5	41,7

ho, sociálního). Naopak, nejmenší míra souhlasu (a v průměru spíše vyjadřovaný nesouhlas) se týká výroků, které charakterizují politiku jako zábavnou aktivitu a také jako morální povinnost.

Podobný trend je zřejmý i v přehledu důvodů, které jsou uváděny proti politické angažovanosti. Zde se s nejvyšší průměrnou hodnotou objevují položky, které vyjadřují buď obavu, že by člověk musel hájit něco, co je proti jeho přesvědčení, anebo že by dělal něco, co ho nebaví a o co neusiluje. Tedy opět dominují osobní motivy. Společenské důvody pro rozhodnutí neangažovat se jsou prezentovány jako méně relevantní.

Tab. 2 Důvody proti politické angažovanosti (odpovědi kódovány čísly 1-4, kde 4 znamená rozhodný souhlas)

Nemá smysl se politicky angažovat, protože ...	N	M	SD	% rozh. souhl.	% spíše souhl.	% spíše nesouhl.	% rozh. nesouhl.
N12 pak člověk musí hájit názory strany, i když s nimi vnitřně nesouhlasí	356	3,05	0,86	34,3	42,1	18,0	5,6
N10 to nijak nesouvisí s tím, co bych chtěl/a v životě dokázat	355	3,04	0,93	38,9	33,2	21,1	6,8
N9 by mě to nebavilo	355	2,93	1,01	37,7	27,6	24,8	9,9
N11 tam jde jen o vlastní prospěch a peníze	355	2,86	0,90	27,0	38,9	26,8	7,3
N2 se tam stejně nedá s ničím pohnout	357	2,61	0,95	20,7	32,2	34,5	12,6
N6 k tomu nemám potřebné schopnosti	356	2,56	0,93	17,7	33,7	35,1	13,5
N1 by mi to vzalo příliš mnoho času a energie	357	2,54	0,85	14,6	34,5	41,7	9,2
N8 by mě pak druzí spojovali se špatným chováním jiných politiků	356	2,51	0,98	17,1	34,8	30,1	18,0
N4 by mi to vzalo moje ideály	357	2,50	0,92	14,3	36,4	34,2	15,1
N5 jsem na to příliš mladý/á	357	2,43	1,01	17,6	28,9	32,5	21,0
N3 by mě to tam změnilo k horšímu	357	2,34	0,93	13,2	26,1	42,0	18,8
N7 by to mí přátelé či rodina nepřijali	355	1,62	0,64	0,8	6,2	47,0	45,9

Dalším krokem analýzy bylo posouzení struktury pozitivně i negativně formulovaných výroků, tzn. identifikace obecnějších významových dimenzí, které by bylo možné považovat za relevantní při psychologických úvahách o politické angažovanosti současných mladých lidí. Prostřednictvím faktorové analýzy (metoda hlavních komponent, rotace Varimax) jsme nejprve z matice všech 26 proměnných extrahovali sedm faktorů (podle kritéria vlastní hodnoty větší než jedna), nicméně jasnější významovou strukturu nabídlo řešení pro šest faktorů (přičemž celkově vysvětlený rozptyl zůstal dostatečný – 51,7 %). Proto jsme se rozhodli pro interpretaci tohoto řešení. Faktorové náboje a další relevantní statistiky jsou uvedeny v tab. 3. Při interpretaci faktorů bereme v úvahu položky s minimální korelací položky s faktorem 0,40. Tomuto předpokladu vyhovují všechny položky s jedinou výjimkou (položka N1), která má nejnižší komunalitu a nejméně jednoznačnou faktorovou příslušnost.

První faktor (9,8 % rozptylu) saturuje především položky, které vyjadřují nechuť k politické angažovanosti, související s negativními vlivy politického prostředí. Pracovně ho nazýváme *Negativní prostředí*. Jádro významu druhého faktoru (9,6 %

Tab. 3 Rotovaná faktorová matice (metoda hlavních komponent, rotace Varimax). Tučně zvýrazněny faktorové náboje vyšší než 0,4). KMO = 0,81.

Má / Nemá smysl se politicky angažovat, protože ...	Faktor						Komunalita
	1	2	3	4	5	6	
N4 by mi to vzalo moje ideály	0,70	-0,07	0,03	0,25	-0,09	0,07	0,57
N8 by mě pak druzí spojovali se špatným chováním jiných politiků	0,67	0,02	0,22	0,16	0,06	-0,04	0,53
N3 by mě to tam změnilo k horšímu	0,67	-0,11	0,00	0,26	-0,04	-0,09	0,54
N7 by to mí přátelé či rodina nepřijali	0,63	-0,04	0,16	-0,23	-0,03	-0,05	0,49
M5 tím člověk najde skupinu lidí, se kterými může sdílet stejné názory	-0,17	0,69	0,06	0,00	0,08	0,25	0,58
M4 se tak člověk dozví a pozná řadu věcí	-0,01	0,67	-0,06	-0,06	-0,05	0,33	0,58
M14 tím člověk najde skupinu lidí, o které se může opřít	-0,01	0,60	-0,01	-0,14	0,22	0,15	0,46
M10 je to zajímavé a zábavné	0,01	0,57	-0,32	0,13	0,18	-0,15	0,51
M12 tím člověk posílí politický proud, se kterým sympatizuje	-0,32	0,46	0,05	-0,15	0,32	-0,11	0,46
N9 by mě to nebavilo	0,07	-0,17	0,76	0,10	-0,17	0,16	0,67
N10 to nijak nesouvisí s tím, co bych chtěl/a v životě dokázat	0,03	-0,20	0,75	0,21	-0,11	0,04	0,67
N6 k tomu nemám potřebné schopnosti	0,22	0,34	0,66	-0,13	-0,05	-0,14	0,63
N5 jsem na to příliš mladý/á	0,38	0,23	0,55	-0,18	0,10	-0,26	0,60
N12 pak člověk musí hájit názory strany, i když s nimi vnitřně nesouhlasí	0,20	-0,12	0,43	0,26	0,24	-0,21	0,41
M11 tak lze vydělat peníze a získat postavení	-0,07	0,24	0,00	0,67	0,12	0,05	0,54
N2 se tam stejně nedá s ničím pohnout	0,36	-0,14	0,16	0,61	-0,13	-0,05	0,56
M1 tak lze pomoci jiným lidem	-0,13	0,21	-0,03	-0,56	0,24	0,34	0,55
M2 tak lze ovlivnit, co se bude dít okolo	-0,21	0,25	0,07	-0,55	0,09	0,37	0,56
N11 tam jde jen o vlastní prospěch a peníze	0,40	-0,20	0,22	0,46	0,07	0,00	0,50
N1 by mi to vzalo příliš mnoho času a energie	0,15	-0,02	0,32	0,38	-0,18	-0,06	0,31
M9 když se lidé neangažují, je to šance pro nejrůznější extremisty	-0,09	0,10	0,00	0,08	0,74	-0,02	0,57
M8 je to jediný prostředek, jak ve společnosti něco skutečně změnit	0,03	0,02	-0,02	-0,19	0,62	0,21	0,48
M7 je to morální povinnost každého občana	0,00	0,29	-0,14	-0,01	0,56	0,12	0,43
M13 se člověk prostě nemůže spokojit s tím, jak to dnes v politice chodí	0,04	0,12	-0,22	-0,12	0,44	0,42	0,46
M3 je dobré nenechat sebou jen pasivně vláčet	0,00	0,07	-0,04	-0,02	0,11	0,65	0,44
M6 tak člověk může vyjádřit svůj názor	-0,08	0,31	0,06	-0,15	0,11	0,57	0,46
Vysvětlený rozptyl (%)	9,8	9,6	9,7	9,0	7,3	6,3	

rozptylu) by se dalo pojmenovat jako *Osobní zisk*. Propojují se zde položky, které vyjadřují kognitivní a sociální benefit z angažovanosti. Třetí faktor (9,7 %) jsme pracovní nazvali *Důležitost/kompetence*. Byl extrahován z negativně formulovaných položek, které vyjadřují, že politika je nezajímavá a nedůležitá pro osobní život. Čtvrtý faktor (9,0 %) spojuje výroky pro i proti angažovanosti, které významově sjednocuje vědomí *Vlivu politiky*. Pátý faktor (7,3 %) spojuje položky, které apelují na společenský význam angažovanosti. Pracovní ho nazýváme *Občanská odpovědnost*. Pro poslední, nejvíce specifický faktor (6,3 %), který saturuje s dostatečným nábojem tři položky, zavádíme označení *Potřeba aktivity/reaktance*.

O těchto šesti faktorech uvažujeme jako o proměnných, které pomáhají pochopit psychologické důvody pro a proti společenské angažovanosti. Abychom je dokázali lépe interpretovat, zjistili jsme korelace příslušných faktorových skóre s použitými škálami (viz tab. 4). Signifikantními souvislostmi se zabýváme v diskusi v souvislosti s interpretací faktorů.

Na závěr výsledkové části prezentujeme údaje o vnitřní konzistenci škál, které jsme vypočítali jako součtové skóre z položek, které byly významnou měrou syceny příslušným faktorem a neměly další významné náboje ze strany jiných faktorů (viz tab. 5).

Tab. 4 Korelace faktorů s dalšími proměnnými; Pearsonův koeficient

	F1	F2	F3	F4	F5	F6
Politická důvěra	-0,38	0,29	-0,08	-0,35	-0,07	-0,02
Externí politická efficacy	-0,31	0,08	-0,09	-0,34	0,02	0,06
Zájem o politiku	-0,10	0,06	-0,37	-0,17	0,11	0,05
Blížkost politickému proudu	-0,06	0,00	-0,23	-0,07	-0,04	0,01

(tučně zvýrazněny korelace signifikantní na 1% hladině)

Tab. 5 Vnitřní konzistence položek přiřazených k jednotlivým faktorům

	F1	F2	F3	F4	F5
Počet položek	4	4	4	4	3
Cronbachovo α	0,68	0,67	0,71	0,64	0,54
Predikce hodnoty α při prodloužení subškály na 6 položek (Spearman-Brownův vzorec)	0,76	0,75	0,79	0,73	0,70

DISKUZE VÝSLEDKŮ

Srovnáme-li výčet námi zjištěných důvodů pro a proti politické angažovanosti s důvody, ke kterým se hlásili respondenti v zahraničních studiích (např. Verba et al., 1995; Ogris, Westphal, 2005), nezdá se pravděpodobné, že bychom některý zvláště závažný důvod opomenuli.

Naše výsledky příliš nepodporují domněnku Zukina et al. (2006), že mladí lidé nejsou schopni jasně formulovat své výhrady proti politické angažovanosti (s tou výhradou, že se autoři dotazovali pouze na volební neúčast). Naopak nás při dotazníkovém šetření překvapila poměrně velká variabilita v odpovědích. Rozdíly

byly patrné nejen napříč respondenty, ale i v tom, jak každý z nich rozlišoval mezi jednotlivými položkami. Určitému stupni propracovanosti politických přesvědčení v této oblasti nasvědčuje rovněž nalezení smysluplné faktorové struktury, kterou budeme podrobněji diskutovat níže. Podle některých výzkumů formování identity mají mladí lidé obecně nízký zájem o politiku a nepropracované či chybějící závazky v této oblasti (Bosma, 1985; Goossens, 2001; Alberts et al., 2003). Při provádění naší studie jsme se obávali, aby v důsledku nepropracované politické identity příliš velký počet respondentů paušálně neoznačil politickou angažovanost za nesmyslnou bez rozlišení jednotlivých důvodů. Jelikož se tato obava nenaplnila, lze si položit otázku, zda je jejich uvažování o politice skutečně tak zjednodušené a nepropracované. Přinejmenším považujeme dosažené výsledky za zpochybnění teze, že mladí lidé bez hlubšího zamyšlení nad důvody odmítají angažovanost jako takovou. V souvislosti s českým kontextem by se tím nepřímo potvrzovaly rovněž výsledky Klicperové-Baker et al. (2007), podle kterých se mladí čeští občané ve srovnání s některými dalšími zeměmi v rámci středo a východoevropského regionu vyznačují relativně vysokou politickou vyspělostí.

Podívejme se nyní blíže na faktory, nalezené v sadě zkoumaných přesvědčení:

(1) *Negativní prostředí*: první faktor odráží přesvědčení, že se nemá smysl angažovat, protože by působení v politice poškodilo charakter člověka a jeho pozici v očích druhých. Jádro odmítnutí angažovanosti zde spočívá v obavě, že by člověk mohl přijít k újmě v důsledku negativních vlastností politického prostředí. Přítomnost této skupiny přesvědčení i její jasná rozpoznatelnost nejsou překvapivé – na důležitou roli negativního pojetí politiky v uvažování mladých lidí poukazují např. Youniss et al. (2002), Henn et al. (2005) či Zukin et al. (2006). Vedle toho mohou hrát roli rovněž specifika českého prostředí, ve kterém je obecná nedůvěra k jakémukoli působení v politice velmi silná (Linek, Pecháček, 2005). Obsahově má tento typ odmítnutí angažovanosti blízko ke konstruktivní politické důvěře (srov. Citrin, Muste, 1999). Předpokládáme, že je odvozen především z obecného negativního názoru na politiku a politiky, čemuž nasvědčuje jeho signifikantní korelace se škálami politické důvěry a přesvědčením o externím vlivu na politiku.

(2) *Osobní zisk*: druhý faktor zahrnuje přesvědčení, podle nichž je angažovanost prostředkem k nalezení podobně smýšlející podporující skupiny a poznání zajímavých a zábavných věcí. Jednotlivým motivem je zde představa, že se má smysl angažovat, protože to člověku přináší určité nemateriální zisky. Existenci této dimenze v uvažování o politické angažovanosti potvrzují rovněž Ogris, Westphal (2005) či Verba et al. (1995), kteří ji nazývají osobním sociálním uspokojením. Právě tato skupina přesvědčení reprezentuje „egoistické“ racionální důvody pro angažovanost. Vedle obsahu položek takovou interpretaci potvrzuje signifikantní korelace faktoru se škálou politické důvěry a žádný vztah se škálou přesvědčení o externím vlivu na politiku (osobního sociálního uspokojení lze nabyt pouze v důvěryhodném prostředí, avšak nezávisle na tom, zda lze v takovém prostředí prosadit nějaké politické cíle). Podobně jako u Verby et al. (1995) je sice daná skupina důvodů pro angažovanost v našich zjištěních přítomná, avšak nijak výrazně zde nedominuje. Stejně jako oni se proto domníváme, že osobní zájmy nejsou tím jediným, co považují mladí lidé za důvod, proč se politikou zabývat.

(3) *Důležitost/kompetence*: položky převážně sycené třetím faktorem vyjadřují přesvědčení, že politika není pro člověka důležitá a není pro ni dostatečně kompetentní. V zásadě zde lze podle nás odlišit dvě navzájem propojené složky. První vyjadřuje, že se nemá smysl angažovat, protože politika není pro osobní život nijak zajímavá a významná. Podobné důvody se objevují rovněž ve výzkumech

Verby et al. (1995) a Zukina et al. (2006) a za jejich oblíbenost patrně mohou širší společenské hodnotové posuny (srov. Macek, 2003). Projevem této tendence je nejspíš i výše zmíněný často nalézáný difúzní status a nedůležitost politické složky identity u mladých lidí. Podle druhé složky se pak nemá smysl angažovat kvůli vlastní nekompetentnosti k této činnosti, což je zjištění odpovídající konstruktů přesvědčení o vlastním vlivu na politiku (*internal political efficacy* – srov. Hayes, Bean, 1993; Bandura, 1997; Krampen, 2000). Podle našich výsledků se zdají být obě přesvědčení úzce provázána, protože lze podstatnou část jejich rozptylu vysvětlit společným faktorem. Není to překvapivé, neboť podle výzkumů zájem o politiku s interní politickou účinností opravdu úzce souvisí (Semetko, Valkenburg, 1998) a přesvědčení o vlastním vlivu představuje významný prediktor politické aktivity (Krampen, 2000; Bandura, 1997). Na druhou stranu, pokud budeme příslušné položky separátně analyzovat a zkoumat detailněji vztahy mezi nimi, zřetelně vystoupí odlišnost obou uvedených složek (podrobné výsledky této dodatečné analýzy zde neprezentujeme z důvodu úspory místa). Oproti předchozím dvěma faktorům nemá tato skupina přesvědčení žádný vztah ke škále politické důvěry a škále externího vlivu na politiku, což je plně v souladu s naší interpretací, neboť mají odrážet vnímanou osobní důležitost politiky, resp. vnímané vlastní kompetence v této oblasti (srov. Niemi et al., 1991; Morrell, 2003). Logický je naopak signifikantní vztah k reálnému zájmu o politiku a pocitu blízkosti některému politickému proudu.

(4) *Vliv politiky*: do čtvrtého faktoru vstoupily pozitivní i negativní důvody, proč se angažovat či neangažovat. Jednotícím prvkem zde je otázka „účinnosti“ politiky, tj. zda lze politickou cestou žádoucím způsobem ovlivnit dění ve společnosti, či zda se jedná pouze o prostředek k dosažení osobní moci a obohacení bez možnosti širšího vlivu. Nabízí se zde srovnání s dimenzí nalezenou Verbou et al. (1995) označenou jako kolektivní výsledky, ale částečně i s konstrukty přesvědčení o externím vlivu na politiku a přesvědčení o kolektivním vlivu (*collective efficacy* – srov. např. Bandura, 1997). Jelikož zde hovoříme o přesvědčení, podle něhož (ne)má angažovanost smysl, protože skrze politiku (ne)lze ovlivnit dění ve společnosti, odpovídá tomu nalezená signifikantní korelace se škálami externí politické účinnosti a politické důvěry.

(5) *Občanská odpovědnost*: další skupina důvodů, která konstituovala pátý faktor, se zakládá na pocitu povinnosti angažovat se, vyjádřeném spíše skrytě než v podobě otevřené morální výzvy. Řada výzkumů potvrzuje existenci tohoto rozměru v uvažování o politické angažovanosti (např. Ogris, Westphal, 2005; Verba et al., 1995) a jeho vztah ke skutečné politické aktivitě (např. Norris, 2003; Badescu, Neller, 2007; Armingeon, 2007). Některé studie v této souvislosti hovoří o tom, že každý člověk disponuje pojetím dobrého občanství a občanských povinností (*concept of citizenship*), které v sobě může zahrnovat právě povinnost veřejně se angažovat (Crystal, DeBell, 2002; Amadeo et al., 2002). Přesvědčení o občanské odpovědnosti nemá podle našich zjištění žádný vztah ke škálám politické důvěry a externí politické účinnosti, ale ani například k zájmu. Na jednu stranu se to zdá být srozumitelné, protože se jedná o osobní pojetí dobrého občanství, které nemusí s přesvědčením o skutečné důvěryhodnosti či změnitelnosti politiky nijak souviset. Na druhou stranu by tím byla zpochybněna představa některých autorů o úzkém vztahu mezi důvěrou a normami politické participace (srov. Putnam, 2000).

(6) *Potřeba aktivity/reaktance*: poslední faktor sdružil tři položky, jejichž společný význam se obsahově blíží tomu, co někteří autoři popisují konstruktem reaktance. Reaktanci můžeme rozumět motivační stav, který vzniká jako reakce na vnímané ohrožení osobní svobody a směřuje k odstranění této hrozby (Brehm, 1989). Po-

dobně jako v jiných oblastech života, důvodem pro politickou angažovanost může být obava, že pokud zůstanu pasivní, mé názory nebudou brány v potaz a stanu se předmětem rozhodování druhých. Aktivizující vliv reaktance na politické chování má skutečně oporu v některých výzkumech (Kornberg et al., 1970), avšak jiné studie naznačují rovněž možnost opačného působení – v důsledku reaktance může selhat politické přesvědčování (Miller, 1976) nebo může reaktance nabýt podoby nikoli angažovanosti, ale celkového odcizení světu politiky (Long, 1978). Přestože lze obecně pokládat vztah mezi reaktancí a politickým chováním za nejasný, naše výsledky naznačují, že se může promítat přinejmenším do zvažovaných důvodů pro a proti angažovanosti.

Abychom porozuměli, jakou relativní důležitost přisuzují mladí lidé jednotlivým skupinám důvodů, podívejme se nyní na jejich preferenci. Dominují především položky spojené s faktory *Potřeba aktivity/reaktance*, *Vliv politiky* a *Důležitost/kompetence*. Ochota angažovat se kvůli vyjádření vlastního názoru a odmítnutí být předmětem rozhodování někoho jiného patrně souvisí s obecnou touhou po opravdovosti a sebevyjádření, kterou u českých adolescentů popisuje např. Štěpánková (2002). Důležitost druhého kritéria v rozhodování o vlastní angažovanosti – vnímaná schopnost politiky ovlivnit společenské dění (oproti schopnosti sloužit pouze egoistickým cílům jednotlivců) – rovněž není překvapivá a zdá se být sdílená napříč různými zeměmi (Ogris, Westphal, 2005). Platí to rovněž o třetím z důležitých důvodů, kterým je vnímaná absence souvislosti politiky s vlastním životem a související pocit nedostatečné politické kompetentnosti (viz výše). Odhalení přesné struktury a příčin tohoto přesvědčení u mladých lidí napříč demokratickými společnostmi patrně zůstává jedním z nejdůležitějších úkolů současné politické psychologie.

Naopak se podle našich výsledků zdá, že nižší důležitost má pocit občanské odpovědnosti. Potvrzují se tím zjištění, podle kterých si čeští adolescenti ve srovnání se zahraničními vrstevníky méně spojují řádné občanství s povinností angažovat se (Amadeo et al., 2002). Podle našich zjištění nesouvisí pocit občanské odpovědnosti s vnímanou důvěryhodností či změnitelností politického prostředí, a proto by mohlo být jeho posilování jedním z účinných nástrojů pro zvýšení angažovanosti současné mladé generace. Z hlediska úspěšnosti těchto snah se zdá být rovněž důležité, že většina našich respondentů nevnímá negativní důsledky plynoucí z působení v politickém prostředí jako zásadní překážku.

V souvislosti se zjištěnou důležitostí jednotlivých dimenzí je třeba zvážit možné limity našeho výzkumu. Jeho realizace uprostřed parlamentního volebního období měla přispět k tomu, že výsledky nebudou výrazněji ovlivněny možnými výkyvy společenských nálad, spojenými s předvolebními kampaněmi. Určitý vliv na odpovědi mohla mít v té době vysoká občanská aktivita související s výstavbou americké radarové základny, avšak zaměření zadání na komunální rovinu by mělo potenciální zkreslení z této strany výrazně omezit.

Jiné omezení našeho výzkumu se týká reprezentativnosti našeho výzkumného souboru. Co se jeho složení týče, nebyli do něj zahrnuti mladí lidé z velkých měst, zůstává tedy otázkou, zda by se při jejich začlenění získané výsledky zásadně proměnily. Málo také víme o tom, do jaké míry podléhají empirické výsledky zjišťující politickou angažovanost sociální žádoucnosti. S ohledem na smysluplnost nalezené struktury a nízkou oblíbenost potenciálně žádoucích položek (např. faktor občanské odpovědnosti) předpokládáme, že se tento vliv do našich výsledků výrazněji nepromítl, byť definitivní jistotu nám může dát pouze jejich ověření jinou metodou.

Poznámky ke konstrukci inventáře

Protože naše výsledky naznačují existenci smysluplné struktury mezi přesvědčeními o politické angažovanosti, lze uvažovat o vytvoření standardizovaného nástroje k jejich měření. Výsledný inventář by umožňoval diferencovaný pohled na systém přesvědčení, která saturují především kognitivní a částečně i behaviorální složku postoje k politické angažovanosti. Nalezená šestice faktorů je smysluplně interpretovatelná, nicméně bude třeba ji opakovaně potvrdit.

Opakovaný výzkum také umožní, abychom se přesněji vyjádřili k několika problematickým zjištěním. Konkrétně jde o to, zda u třetího faktoru nebude vhodné jeho další rozdělení do dvou složek (viz příslušná diskuze výše). Dále je zde významová nejasnost položky N1 a nejednoznačný význam položek N11 a M13. Vyjasnění si žádá rovněž obsahová propojenost některých negativně a pozitivně formulovaných položek (N11, M12). Pravděpodobným vysvětlením je zejména výše zmíněná nižší propracovanost politických postojů a identit u mladých lidí.

I když zjištěné dimenze ukazují v podobě subškál poměrně dobrou reliabilitu, počet položek u každé dimenze bude vhodné rozšířit o další obsahově podobné položky a zjistit, které disponují nejvhodnějšími psychometrickými vlastnostmi. Je rovněž třeba mít na paměti, že se výsledky vztahují pouze k přesvědčením ohledně angažovanosti v rámci politických organizací na komunální úrovni. Přestože šlo v rámci našeho výzkumu o nezbytné omezení, které mělo zaručit jednotné porozumění předloženým otázkám za strany respondentů, považujeme za nezbytné ověřit platnost nalezených dimenzí a jejich vnímanou důležitost i pro jiné formy politické aktivity. Přes nutnost doplnění a znovuověření původních položek se však popsaný inventář zdá být slibným základem, kterého lze využít v dalších výzkumech postojů k politické angažovanosti současné mladé generace.

LITERATURA

- Abramowitz, S. I. (1973): Internal-External Control and Social-Political Activism: A Test of the Dimensionality of Rotter's Internal-External Scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 40, 196-201.
- Agger, R. E., Goldstein, M. N., Pearl, S. A. (1961): Political Cynicism: Measurement and Meaning. *The Journal of Politics* 23, 477-506.
- Ajzen, I. (1991): The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 50, 179-211.
- Ajzen, I., Fishbein, M. (1980): *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.
- Alberts, C., Mbalo, N. F., Ackermann, C. J. (2003): Adolescents' Perceptions of the Relevance of Domains of Identity Formation: A South African Cross-cultural Study. *Journal of Youth and Adolescence* 32, 169-184.
- Amadeo, J.-A., Torney-Purta, J., Lehmann, R., Husfeldt, V., Nikolova, R. (2002): Civic Knowledge and Engagement. An IEA Study of Upper Secondary Students in Sixteen Countries. Amsterdam, IEA. [Vyhledáno 10.2.2008 na http://www.wam.umd.edu/~jtpurta/UpperSecondary_files/Civics%20Booklet%20JA.pdf]
- Armingeon, K. (2007): Political Participation and Association Involvement. In: van Deth, J. W., Montero, J. R., Westholm, A. (Eds.): *Citizenship and Involvement in European Democracies*. London, Routledge, 358-383.
- Arnett, J. J. (2004): *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York, Oxford University Press.
- Bačová, V. (1999): Primordialistické konštruovanie národa na Slovensku – medzi-generačné porovnanie. *Československá psychologie* 43, 205-215.
- Badescu, G., Neller, K. (2007): Explaining Association Involvement. In: van Deth, J. W., Montero, J. R., Westholm, A. (Eds.): *Citizenship and Involvement in European Democracies*. London, Routledge, 158-187.
- Bandura, A. (1997): *Self-Efficacy. The Exercise of Control*. New York, W. H. Freeman and Company.
- Bandura, A. (2001): Social Cognitive Theory. *An Agentic Perspective. Annual Reviews of Psychology* 52, 1-26.
- Bosma, H. A. (1985): *Identity Development in Adolescence. Coping with Commitments*. (Unpublished doctoral dissertation.) University of Groningen.
- Brehm, J. W. (1989): Psychological Reactance: Theory and Applications. *Advances in Consumer Research* 16, 72-75.
- Bynner, J. M., Romney, D. M., Emler, R.

- N. P. (2003): Dimensions of Political and Related Facets of Identity in Late Adolescence. *Journal of Youth Studies* 6, 319-335.
- Caprara, G. V., Vecchione, M., Capanna, C., Mebane, M. (2009): Perceived Political Efficacy: Theory, Assessment, and Applications. *European Journal of Social Psychology*. [Vyhledáno 15.4.2009 na <http://www.interscience.wiley.com>]
- Citrin, J., Muste, C. (1999): Trust in Government. In Robinson, J. P., Shaver, P. R., Wrightsman, L. S. (Eds.): *Measures of Political Attitudes. Measures of Social Psychological Attitudes. Volume 2*. San Diego, Academic Press, 465-532.
- Conover, P. J., Feldman, S. (1984): How People Organize the Political World: A Schematic Model. *American Journal of Political Science* 28, 95-126.
- Crystal, D. S., DeBell, M. (2002): Sources of Civic Orientation Among American Youth: Trust, Religious Valuation, and Attributions of Responsibility. *Political Psychology* 23, 113-132.
- Erikson (1968): *Identity: Youth and Crisis*. New York, Norton.
- Gamson, W. A. (1968): *Power and Discontent*. Homewood, Dorsey Press.
- Goossens, L. (2001): Global versus Domain-Specific Statuses in Identity Research: A Comparison of Two Self-Report Measures. *Journal of Adolescence* 24, 681-699.
- Gootnick, A. T. (1974): Locus of Control and Political Participation of College Students: A Comparison of Unidimensional and Multidimensional Approaches. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 42, 54-58.
- Hardin, R. (1999): Do We Want Trust in Government? In: Warren, M. E. (Ed.): *Democracy and Trust*. Cambridge, Cambridge University Press, 22-41.
- Harré, R. (1999): Trust and its Surrogates: Psychological Foundations of Political Process. In: Warren, M. E. (Ed.): *Democracy and Trust*. Cambridge, Cambridge University Press, 249-272.
- Hayes, B. C., Bean, C. S. (1993): Political Efficacy: A Comparative Study of the United States, West Germany, Great Britain and Australia. *European Journal of Political Research* 23, 261-280.
- Henn, M., Weinstein, M., Forrest, S. (2005): Uninterested Youth? Young People's Attitudes towards Party Politics in Britain. *Political Studies* 53, 556-578.
- Higgins, E. T. (2000): Social Cognition: Learning about What Matters in the Social World. *European Journal of Social Psychology* 30, 3-39.
- Jennings, M. K. (2002): Generation Units and the Student Protest Movement in the United States: An Intra- and Intergenerational Analysis. *Political Psychology* 23, 303-324.
- Klicperová-Baker, M. (2003): Občanský étos a demokratičnost; Výsledky reprezentativního výzkumu v České republice a na Slovensku. *Československá psychologie* 47, 301-318.
- Klicperová-Baker, M., Feierabend, I. K. a kol. (2007): Demokratická kultura v České republice: Občanská kultura, étos a vlastenectví ze srovnávacího pohledu. Praha, Academia.
- Kornberg, A., Linder, D., Cooper, J. (1970): Understanding Political Behavior: The Relevance of Reactance Theory. *Midwest Journal of Political Science* 14, 131-138.
- Krampen, G. (2000): Transition of Adolescent Political Action Orientations to Voting Behavior in Early Adulthood in View of a Social-Cognitive Action Theory Model of Personality. *Political Psychology* 21, 277-297.
- Kroger, J. (2006): *Identity Development: Adolescence through Adulthood*. Oaks, CA, Sage.
- Krosnick, J. A., Alwin, D. F. (1989): Aging and Susceptibility to Attitude Change. *Journal of Personality and Social Psychology* 57, 416-425.
- Linek, L., Pecháček, Š. (2005): K důvodům nízkého počtu členů českých politických stran. In: Mansfeldová, Z., Kroupa, A. (Eds.): *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha, Slon, 59-80.
- Lodge, M., McGraw, K., Conover, P. J., Feldman, S., Miller, A. H. (1991): Where is the Schema? Critiques. *The American Political Science Review* 85, 1357-1380.
- Long, S. (1978): Political Alienation: Reality and Reactance. *The Journal of Social Psychology* 104, 115-121.
- Macek, P. (2003): *Adolescence*. Praha, Portál.
- McGraw, K. M. (2000): Contributions of the Cognitive Approach to Political Psychology. *Political Psychology* 21, 805-832.
- McPherson, J. M., Welch, S., Clark, C. (1977): The Stability and Reliability of Political Efficacy: Using Path Analysis to Test Alternative Models. *The American Political Science Review* 71, 509-521.
- Miller, R. L. (1976): Mere Exposure, Psychological Reactance and Attitude Change. *Public Opinion Quarterly* 40, 229-233.

- Morrell, M. E. (2003): Survey and Experimental Evidence for a Reliable and Valid Measure of Internal Political Efficacy. *Public Opinion Quarterly* 67, 589-602.
- Nassi, A. J. (1981): Survivors of the Sixties: Comparative Psychosocial and Political Development of Former Berkeley Student Activists. *American Psychologist* 36, 753-761.
- Niemi, R. G., Craig, S. C., Mattei, F. (1991): Measuring Internal Political Efficacy in the 1988 National Election Study. *The American Political Science Review* 85, 1407-1413.
- Norris, P. (2003): Young People and Political Activism: From the Politics of Loyalties to the Politics of Choice? [Vyhledáno 30.1.2008 na <http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/ACROBAT/COE.pdf>]
- Ogris, G., Westphal, S. (2005): Political Participation of Young People in Europe – Development of Indicators for Comparative Research in the European Union (EUYOU-PART). Deliverable 17: Final Comparative Report. [Vyhledáno 11.2.2008 na http://www.sora.at/images/doku/euyoupart_final-comparativereport.pdf]
- Putnam, R. D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York, Simon and Schuster.
- Reef, M. J., Knoke, D. (1999): Political Alienation and Efficacy. In: Robinson, J. P., Shaver, P. R., Wrightsman, L. S. (Eds.): *Measures of Political Attitudes. Measures of Social Psychological Attitudes. Volume 2*. San Diego, Academic Press, 413-464.
- Riepl, B. (1999): Political Participation of Youth in Austria. In: Riepl, B., Wintersberger, H. (Eds.): *Political Participation of Youth below Voting Age*. Vienna, European Centre for Social Welfare Policy and Research, 23-61.
- Sears, D. O., Funk, C. L. (1999): Evidence of the Long-Term Persistence of Adults' Political Predispositions. *Journal of Politics* 61, 1-28.
- Sears, D. O., Levy, S. (2003): Childhood and Adult Political Development. In: Sears, D. O., Huddy, L., Jervis, R. (Eds.): *Oxford Handbook of Political Psychology*. Oxford, Oxford University Press, 60-109.
- Semetko, H. A., Valkenburg, P. M. (1998): The Impact of Attention on Political Efficacy: Evidence from a Three-Year German Panel Study. *International Journal of Public Opinion Research* 10, 195-210.
- Štěpánková, M. (2002): Morálka a svědomí v pojetí adolescentů. In: Smékal, V., Macek, P. (Eds.): *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno, Barrister & Principal, 163-172.
- Torney-Purta, J., Barber, C. H., Richardson, W. K. (2004): Trust in Government-related Institutions and Political Engagement among Adolescents in Six Countries. *Acta Politica* 39, 380-406.
- Tyrlík, M., Plichtová, J., Macek, P. (1998): Sociální reprezentace demokracie: Česko-slovenské srovnání. *Československá psychologie* 42, 106-125.
- Verba, S., Scholzman, K. L., Brady, H. E. (1995): *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, Harvard University Press.
- Youniss, J., Bales, S., Christmas-Best, V., Diversi, M., McLaughlin, M., Silbereisen, R. (2002): Youth Civic Engagement in the Twenty-First Century. *Journal of Research on Adolescence* 12, 121-148.
- Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K., Delli Carpini, M. X. (2006): *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. Oxford, Oxford University Press.

SOUHRN

Cílem studie je poskytnout vzhled do problematiky zkoumání politických přesvědčení u pozdních adolescentů a položit základy pro konstrukci metody pro jejich zjišťování. Autoři si kladou otázku, jaká přesvědčení si utvářejí mladí lidé ve vztahu ke smysluplnosti politické angažovanosti. Na základě hloubkových rozhovorů (N = 9) zjišťují výčet možných přesvědčení a poté za pomoci dotazníkového šetření (N = 358) a následného statistického zpracování zjišťují jejich důležitost a strukturu. Výsledky naznačují důležitost přesvědčení o negativních důsledcích působení v politice, možných osobních ziscích, vlastní kompetenci, vlivu politiky na společnost či povinnosti občanů angažovat se, popř. důležitost odmítnutí být předmětem rozhodování druhých. V závěru autoři diskutují, jakým způsobem konstruovat inventář, který by umožnil uvedená přesvědčení do budoucna měřit.